

Калин Роксолана Русланівна,
аспірантка Київського університету
інтелектуальної власності та права

Сутність та проблемні аспекти авторського права в Україні

Проблематика авторського права посідає особливе місце у системі сучасного правового регулювання, адже воно забезпечує охорону результатів інтелектуальної творчої діяльності та визначає правовий статус автора у суспільстві. Його дослідження має не лише теоретичне, а й практичне значення, оскільки розвиток цифрових технологій, мережових платформ і штучного інтелекту породжує нові виклики у сфері захисту прав інтелектуальної власності. Авторське право виступає важливим інструментом гармонізації приватних і публічних інтересів, сприяючи одночасно стимулюванню творчої активності та забезпеченню суспільного доступу до культурних цінностей. Особливого значення набуває проблема визначення меж оригінальності, охорони похідних творів і протидії порушенням у цифровому середовищі. Водночас актуальною залишається потреба вдосконалення законодавства відповідно до міжнародних стандартів і практики правозастосування.

Р. Дауреево зазначає, що авторське право є системою норм, спрямованих на врегулювання відносин, пов'язаних із створенням, використанням і охороною результатів інтелектуальної творчої діяльності. Його основна мета полягає у забезпеченні балансу між інтересами творця, який має отримувати визнання й винагороду за власну працю, та суспільством, яке повинно мати доступ до культурних і наукових досягнень. Авторське право визначає коло об'єктів охорони, умови набуття прав, строки їх дії та обмеження у вигляді принципу «fair use» (справедливого використання). Особливу увагу приділено проблемі меж між публічним доменом і охоронюваними творами, питанням оригінальності, похідних творів та моральних прав автора. Невизначеність понять і технологічний розвиток спричиняють постійні дискусії щодо меж правової охорони, особливо в цифровому середовищі. Сутність авторського права виявляється у його подвійному характері як інструмента стимулювання творчості та одночасно засобу забезпечення суспільного доступу до інформації [1].

С. Даниленко та І. Міхно проаналізували авторське право як ключовий інститут інтелектуальної власності, спрямований на охорону зовнішньої форми вираження творчих результатів і забезпечення балансу між інтересами автора та суспільства. Авторське право визначається як система майнових і немайнових прав, що гарантує авторам можливість володіння, користування та розпорядження створеними ними творами. Підкреслюється значення правової реєстрації, захисту комп'ютерних програм, алгоритмів і торгових марок як складових сучасного правового поля. Окреслено обмеження авторського права, що стосуються неможливості охорони ідей, концепцій та методів, що породжує проблеми в доказуванні авторства. Висвітлено питання

розмежування майнових і немайнових прав, удосконалення правозастосовних механізмів та необхідність правової адаптації до цифрового середовища. Окрема увага приділяється проблемам плагіату, контрафакції й належного засвідчення авторства у мережі Інтернет. Обґрунтовується потреба модернізації системи захисту авторських прав відповідно до міжнародних стандартів [2].

Цивільний кодекс України визначає авторське право як складову права інтелектуальної власності, що охоплює особисті немайнові та майнові права автора на створений ним твір. У статтях 433–448 Кодексу розкрито правову природу об'єктів авторського права, до яких належать літературні, художні, музичні, аудіовізуальні твори, комп'ютерні програми, бази даних та інші результати творчої діяльності. Автор визнається первинним суб'єктом авторського права, а його права виникають з моменту створення твору без необхідності виконання формальностей. Кодекс гарантує недоторканність твору, право на справедливу винагороду та захист особистих немайнових прав, зокрема права на визнання авторства і збереження цілісності твору. Разом із тим норми акцентують, що авторське право не поширюється на ідеї, методи, процеси або математичні концепції, що обмежує сферу його дії. Законодавець передбачає можливість переходу майнових прав у випадках створення службових або замовних творів, що може спричиняти конфлікти між автором і замовником. Особливою гарантією виступає право слідування, яке забезпечує автору або його спадкоємцям частку від подальших продажів оригіналу твору. У цілому положення Цивільного кодексу формують комплексну систему охорони авторського права, водночас залишаючи відкритими питання реалізації прав у трудових і договірних відносинах [3].

Закон України «Про авторське право і суміжні права» визначає правову основу регулювання відносин, що виникають у процесі створення, використання та охорони творів науки, літератури й мистецтва, а також об'єктів суміжних прав. У законі розкрито сутність авторського права як комплексу особистих немайнових і майнових прав, що забезпечують автору контроль за використанням створеного твору, його відтворенням і поширенням. Наголошено, що автором визнається фізична особа, яка власною творчою діяльністю створила твір, а права виникають автоматично з моменту його створення. Закон закріплює класифікацію об'єктів авторського права, встановлює вимоги до відтворення, оприлюднення та публічного використання творів. Проблемними залишаються питання розмежування понять «твір» та «копія», визначення меж приватного копіювання, охорони об'єктів у цифровому середовищі й запобігання піратству. Особливу складність становить регламентація використання контенту в мережі Інтернет, де часто порушується баланс між доступом до інформації та захистом прав автора. Закон передбачає роль Національного органу інтелектуальної власності у здійсненні контролю, реєстрації прав і взаємодії з міжнародними структурами, проте практика правозастосування вказує на потребу подальшого вдосконалення процедур захисту [4].

Отже, авторське право постає як складна правова категорія, що поєднує елементи приватного й публічного інтересу, спрямовані на стимулювання творчої діяльності та забезпечення суспільного доступу до її результатів. Його сутність полягає у визнанні за автором виключних прав на створений твір та одночасному визначенні меж цього права в інтересах суспільства. Правове регулювання охоплює питання виникнення, реалізації, передачі та захисту прав, забезпечуючи баланс між свободою творчості й правовою визначеністю у сфері використання творів. Водночас динаміка технологічного розвитку зумовлює появу нових викликів, пов'язаних із цифровими формами поширення інформації, плагіатом і контрафакцією. Сучасна система охорони авторських прав вимагає адаптації до міжнародних стандартів та вдосконалення механізмів захисту в мережі Інтернет. Залишається актуальною потреба узгодження майнових і немайнових аспектів права, зокрема у трудових і договірних відносинах. Авторське право виконує подвійну функцію: гарантує творцеві визнання і винагороду та водночас забезпечує суспільству можливість вільного культурного й наукового розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Даниленко С. Є., Міхно І. І. Проблеми авторського права та методи його забезпечення. Харків: Харківський національний автомобільно-дорожній університет, 2020. С. 36-57
2. Цивільний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 16 січня 2003 № 435-IV. Верховна Рада України. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15>
3. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 1 грудня 2022 № 2811-IX. Верховна Рада України. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2811-20>.
4. Daureeawo R. R. (2009). The Essence of Copyright. SSRN Working Paper No. 1634093. URL: <https://ssrn.com/abstract=1634093>.